

MIHAEL SOBOLEVSKI

BOMBARDIRANJE SENJA ZRAKOPLOVIMA U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Mihael Sobolevski
Zdravka Kučića 27
HR 51000 Rijeka

UDK: 94(497.5 Senj)"1941/1945"
Pregledni članak
Ur.: 2003-10-15

U ovom članku prikazuje se bombardiranje Senja zrakoplovima u Drugom svjetskom ratu. Prvo dvotjedno bombardiranje Senja izvršili su njemački zrakoplovi u listopadu 1943., a daljnjih 13 napada angloamerički zrakoplovi od srpnja 1944. do veljače 1945. Svi ti napadi proizveli su velike ljudske gubitke civilnog stanovništva i teška razaranja stambenih, povijesnih, kulturnih, javnih i crkvenih objekata, što je imalo trajne posljedice za arhitekturu i urbanizam grada i život njegovih stanovnika.

U Drugom svjetskom ratu bilo je u masovnoj upotrebi ratno zrakoplovstvo, te su se ratne operacije podjednako vodile na kopnu, moru i u zraku. Ratni zrakoplovi nisu se samo upotrebljavali kao potpora kopnenim i pomorskim snagama u vođenju vojnih operacija na bojišnicama, već su istodobno djelovali duboko u protivničku pozadinu, razarajući pojedine strateške objekte, ali često i cijele gradove. U rušenju stambenih i industrijskih objekata masovno je stradavalo nevino civilno stanovništvo, te će po ovim ljudskim gubicima Drugi svjetski rat predstavljati najtragičniju stranu rata. Na hrvatskim bojišnicama u Drugom svjetskom ratu također je intenzivno djelovalo ratno zrakoplovstvo shodno raspoloživim mogućnostima vojnih snaga koje su bile u ratnim sukobima. Intenzitet toga djelovanja nije bio kontinuiran, već se povećavao tijekom ratnih godina.

Sl. 1. Radionica i kuća Mate Grandića na Širokoj Kuntradi snimljena poslije bombardiranja 1943. godine, snimio Ivan Stella st.

Pri okupaciji Kraljevine Jugoslavije u kratkotrajnom travanjskom ratu 1941. njemačke i talijanske vojne snage upotrebljavale su u više mahova ratno zrakoplovstvo, što će činiti i kasnije, dok su god na ovim prostorima borbeno djelovale. Zrakoplovne snage Nezavisne Države Hrvatske (NDH), nastale postupno nakon proglašenja ove države 10. travnja 1941., također su raspolagale s većom količinom borbenih zrakoplova koji su poglavito upotrijebljeni protiv jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije na hrvatsko-bosanskom ratištu i protiv sovjetskih jedinica na istočnom bojištu. Četničke snage nisu raspolagale ovim borbenim sredstvima, a jedinice NOVJ imale su tek od svibnja 1942. u simboličnoj količini ova borbena sredstva. Njihove značajnije snage formirat će se tek 1944. uz pomoć angloameričkih saveznika i zatim Sovjetskoga Saveza. Od jeseni 1943. pa nadalje jedinice NOVJ poglavito će se oslanjati na zrakoplovnu potporu angloameričkih zrakoplova iz zračnih luka na području Italije i od ljeta 1944. s otoka Visa.

Imajući u vidu te globalne činjenice, treba konstatirati da niti jedno značajnije mjesto na području današnje Republike Hrvatske, a u vrijeme Drugoga svjetskog rata, nije bilo pošteđeno razaranja borbenim zrakoplovima. Zbog toga začuđuje činjenica da je ova problematika vrlo malo istraživana pa ne postoji u hrvatskoj historiografiji niti jedan rad koji bi ovu problematiku koliko-toliko cjelovito obuhvatilo. Međutim, što se tiče grada Senja, ova je problematika istraživana i, zahvaljujući prof. Anti Glavičiću, dobro i cjelovito je istraženo bombardiranje Senja njemačkim zrakoplovima 7. i 8. listopada 1943.¹ Nadalje, prof. A. Glavičić prikupio je veliku i važnu dokumentaciju u slikovnom materijalu te mnoge fotografije objavio u pojedinim brojevima *Senjskoga zbornika*.² Velik dio ovih fotografija nastao je u Drugom svjetskom ratu i rad su senjskog fotografa Ivana Stelle.

Uoči Drugoga svjetskoga rata grad Senj je i dalje bio važno administrativno, prometno, gospodarsko, kulturno-prosvjetno i crkveno središte Podvelebitskog primorja, ali i dubljeg zaleđa. Prema popisu stanovništva iz godine 1931. grad je imao 3072 stanovnika i prostirao se na svega oko 3 četvorna kilometra zemljišta.³ Riječ je o izrazito zgusnutoj strukturi stambenih i javnih objekata, većeg broja crkvenih građevina, u mnogome uskih srednjovjekovnih ulica i uličica. Senj je bio baštinik mnogih značajnih kulturno-povijesnih i graditeljskih spomenika. Ta prenapučenost mnogobrojnih stambenih i drugih objekata na maloj površini bit će pogubna za grad, koji je

¹ A. GLAVIČIĆ, 1984, 341-353; ISTI, 1993, 227-229.

² Vidi o tome sljedeća godišta *Senjskih zbornika*: god. 5/1973; 7/1979; 10-11/1984; 20/1993 i 22/1995.

³ *Godišnjak...*, 1949, 318.

bio izložen djelovanju brojnih ratnih zrakoplova.

Grad Senj imao je i u Drugom svjetskom ratu za sve strane u sukobima izrazito strategijsko značenje, i svatko tko ga je držao, pretvarao ga je u jaki obrambeni punkt s mogućnošću djelovanja iz njega na širi kopneni i morski prostor. Uz tu ulogu imao je i ulogu administrativnog i upravnog centra za širi prostor Hrvatskoga primorja. O svemu tome bit će riječi nešto kasnije u ovom članku.

U travanjskom ratu godine 1941. Senj se našao na putu prodiranja talijanskih vojnih snaga koje su od Rijeke jadranskom cestom išle prema jugu, a s morske strane prema kvarnerskim otocima. Budući da na tom njihovu pravcu prodiranja vojska Kraljevine Jugoslavije nije pružala bilo kakav otpor, to će tada grad Senj biti pošteđen djelovanja borbenih zrakoplova. U vrijeme nastupanja brzih i autotransportnih postrojbi Šestoga talijanskog korpusa prema Senju 12. i 13. travnja 1941. samo je izviđačko zrakoplovstvo Druge talijanske armije iz zračnih luka u Apuliji i Veneciji imalo zadaću taktičkog izviđanja grada Senja i šire okolice. Budući da su navedene talijanske postrojbe ušle u Senj 13. travnja 1941. bez borbe, to su u Senju ostavili samo posadu, a glavnina snaga upućena je prema Lici i Zadru. Talijanska posada u Senju za svoje potrebe rekvirirala je pojedine javne i stambene objekte i nije dopustila uspostavu ustaških civilnih vlasti, koja je bila u samom začetku. Tek nakon potpisivanja Rimskih ugovora 18. svibnja 1941. između poglavnika NDH Ante Pavelića i ducea Benita Mussolinija, između ostaloga, došlo je i do razgraničenja između NDH i Italije. Između ostaloga, grad Senj pripao je ustaškoj državi i tek su se sada mogle u Senju formirati civilne i vojne institucije i raditi na organizaciji vojnih postrojbi. Senj je postao sjedište gradskih, kotarskih i županijskih vlasti (Velika župa Vinodol i Podgorje), oružništva, raznih ustaških stožera i povjerenstva Radničke komore. Pretvaranje grada Senja u jače vojno središte NDH onemogućile su talijanske vojne vlasti izvršivši početkom rujna 1941. reokupaciju tzv. Druge talijanske zone u koju je spadao i grad Senj. Talijanski okupator pretvorio je Senj u iznimno jako uporište kopnenih i pomorskih snaga, a držeći prijevaj Vratnik, osiguravao je i bitne komunikacijske veze s unutrašnjošću, a prije svega s Likom. U svibnju 1943. talijanska posada u gradu ojačana je i četničkim snagama iz Like, koje su bile u savezničkim odnosima s Talijanima i od njih pomagane oružjem, hranom i plaćani novcem koje je riznica NDH bila prisiljena plaćati talijanskim vojnim snagama. Zbog toga nije ništa čudno, da su se nakon kapitulacije Italije 8. rujna 1943. u Senju skoncentrirale velike okupatorske snage kao što su bile Divizija *Murge* i 14. obalna brigada. Četničke jedinice iz Like nešto su se ranije povukle prema otoku Krku i dalje prema Cresu i Lošinj.

Sl. 2. Posljedice jednog od bombardiranja – ostatci jedne kuće na Širokoj Kuntradi, snimio Ivan Stella st.

Dijelovi 13. primorsko-goranske divizije NOVH oslobodili su Senj 13. ili 14. rujna 1943. (dan nije pouzdano utvrđen) i prisilili na razoružanje demoraliziranu talijansku vojsku, te se domogli velike količine raznovrsnog naoružanja i vojnih potrepština, što je bilo značajno za naoružanje i opskrbu postojećih i novosnovanih partizanskih jedinica. S tim u svezi Senj je pretvoren u jako vojno i političko središte narodnooslobodilačkog pokreta Hrvatske i osposobljen da bude središte mnogih institucija toga pokreta. Ističemo samo neke važnije funkcije: postao je sjedište Drugoga pomorskog obalnog sektora, Komande Primorskoga područja, duže ili kraće vrijeme pojedinih okružnih organizacija za Hrvatsko primorje, kotarskih i gradskih organizacija, te žarište izdavačke i kulturno-prosvjetne djelatnosti. U to vrijeme grad Senj bio je prometno povezan s mnogim hrvatskim kopnenim i otočnim pristaništima, a imajući otprije skladišta soli, postao je i glavna luka za transport soli iz solane u Pagu pa dalje u unutrašnjost Hrvatske. Dakle, od 14. rujna 1943. do 19. siječnja 1944. Senj je bio slobodni partizanski teritorij i onaj istaknuti geostrateški punkt koji je onemogućivao spajanje njemačkih snaga sa sjevernog Jadrana s onima na južnom Jadranu. Njemačke okupacijske snage nastojale su pod svaku cijenu ovladati jadranskom obalom i otočjem i time onemogućiti eventualni desant angloameričkih snaga na ovaj prostor, a koji se stalno predviđao kao objektivna mogućnost, kada su angloameričke snage ovladale Sicilijom i nastavile napredovanje talijanskom čizmom (kopnom). Tako njemačke vojne snage otpočinju 7. listopada 1943. vojnu operaciju velikih razmjera na oslobođeni teritorij Gorskoga kotara i Hrvatskoga primorja, te ovu njihovu operaciju prati upotreba jakih tenkovskih i zrakoplovnih snaga. Predviđajući da će na tom putu biti najtvrdi orah upravo grad Senj, njemačke borbene zrakoplovne snage s područja sjeverne Italije žestoko su bombardirale Senj dva dana, tj. 7. i 8. listopada 1943. Zbog čvrstog otpora jedinica 13. primorsko-goranske divizije NOVH njemačke snage zaustavljene su kod Novoga i na taj način bio je onemogućen njihov prodor prema Senju. Njemačko-ustaške snage uspjete zauzeti Senj tek 19. listopada 1944.⁴

Bombardiranje Senja njemačkim zrakoplovima 7. i 8. listopada 1943. zateklo je stanovništvo nepripremljenim za takve događaje i s neosiguranim skloništima, što je u mnogome utjecalo na opseg ljudskih gubitaka. O ovom njemačkom bombardiranju Senja opširnije je pisao prof. A. Glavičić objavljujući i niz fotografija koje je snimio senjski fotograf Ivan Stella.⁵ Zbog

⁴ Vidi o tome opširnije: K. PRIBILOVIĆ, 1975, 351-362; I. STIPANIČIĆ, 1984, 290-294; A. GIRON, 1984, 319-322; S. DVORŽAK – A. RIVOSEKI, 1981-1982, 272-278; M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, 1980, 159-169.

⁵ A. GLAVIČIĆ, 1984, 341-354.

toga ću ovdje upozoriti, uz općenite konstatacije, i na dopunu nekih činjenica, kako bi ovaj događaj bio što cjelovitije prezentiran. No, još će ostati mnoge nerazriješene činjenice, kao ona u koliko su navrata njemački avioni bombardirali Senj "štukama" i koliko je bilo ukupno zrakoplova. Neke osobe koje su promatrale bombardiranje Senja, navode da su "štuke" u jatu od šest zrakoplova kružile nad gradom, bacale bombe i mitraljirale. U ovim napadima porušeno je gotovo 50% vitalnijih objekata u gradu, potopljen je ili oštećen veći broj brodova u senjskom pristaništu i bilo je velikih ljudskih gubitaka, a napose među civilnim stanovništvom, koji ni do danas nisu u potpunosti utvrđeni.⁶ Posljedice ovoga bombardiranja grada Senja zrakoplovima bile su velike za građane, jer su mnogi ostali bez mjesta stanovanja i imovine, te morali potražiti utočište izvan grada, ali i općenito za narodnooslobodilački pokret, jer su se pojedine institucije morale izmjestiti iz Senja na sigurnija mjesta. Zbog bojazni od novih bombardiranja zrakoplovima građani su bili demoralizirani i oneraspoloženi. Na sjednici Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, održanoj 2. studenoga 1943., o bombardiranju Senja, Novoga i Crikvenice istaknuto je i ovo:

"Isto tako je na moral naroda djelovalo i bombardiranje pojedinih mjesta – Senja, Novog i Crikvenice. U Senju se poslije bombardiranja javila dvadesetoroica omladinaca u vojsku. U Novom je bombardiranje pojačalo mržnju prema Njemcima. Prema nepotpunim podacima u Senju je poginulo oko 150, a u Novom 9 ljudi od bombardiranja."⁷

I na prvom Okružnom savjetovanju NOO-a za Hrvatsko primorje, održanom 29. i 30. prosinca 1943. u Ledenicama, razmatrale su se i posljedice njemačkog bombardiranja Senja. Za Senj je istaknuto:

"Prije bombardiranja imali smo uz nas oko 50% naroda ali uslijed bombardiranja i teškog materijalnog stanja u Senju za koga narod tumači da smo mi krivi, on se odbija."⁸

Vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito, nalazeći se sa svojim Štabom u bosanskom gradiću Jajcu, uputio je 18. listopada 1943. radio stanici "Slobodna Jugoslavija" članak o borbenim aktivnostima na jugoslavenskim bojišnicama i u njemu je istaknuo i bombardiranje Senja. S tim u svezi je naglasio:

"Nijemci nekoliko puta bombardovali avionima 'štuka' grad Senj i skoro sasvim ga porušili i spalili. Među građanstvom ima mnogo žrtava."⁹

⁶ A. GLAVIČIĆ, 1984, 351-353.

⁷ P. STRČIĆ, 1974, 65.

⁸ P. STRČIĆ, 1974, 76.

⁹ Josip BROZ TITO, 1984, 80.

Sl. 3. Urušeno krovšte magazina obitelji Vrhovac poslije bombardiranja 1943. godine. Na fotografiji se vide ostatci bačvastog svoda nekadašnje crkve sv. Marije Magdalene, snimio Ivan Stella st.

Kada je riječ o ljudskim gubitcima grada Senja u navedenom njemačkom bombardiranju grada, istaknuta brojka od 150 osoba pretjerana je i dosadašnja poimenična identifikacija stradalih osoba tu činjenicu ni približno ne potvrđuje. No, i unatoč tomu, riječ je o velikim ljudskim gubitcima, a napose među civilima, te ovdje navodim sve do sada utvrđene žrtve. Pri tome treba naglasiti da sam činjenice koje o pojedinim stradalim osobama navodi prof. A. Glavičić, nadopunio svojim istraživanjima. Riječ je o do sada sljedećim utvrđenim osobama:

- 1) Babić Marija, r. 1897. u Kladi.
- 2) Bačić (Luke) Juraj, r. 1932. u Senju, učenik.
- 3) Bačić (Bude) Marija, r. Nekić, r. 1894. u Senju, umirovljenica Tvornice duhana.
- 4) Baričević Marija, r. Tomljanović.
- 5) Benzia (Martina) Katarina Katica, r. 1883. u Senju, trgovkinja.
- 6) Berossa Guerrino, mornar.

- 7) Biondić Jure.
- 8) Butorac Marijan, r. 1901. u Senju.
- 9) Ceperić (Franje) Franjo, r. 1914. u Batomlju (otok Krk), radnik.
- 10) Ceperić (Franje) Mihovil, r. 1909. u Batomlju (otok Krk), vrtlar.
- 11) Dizdar (Ivana) Marija, r. 1898. u Senju, kućanica.
- 12) Dujmović (Ante) Ante, r. 1942. u Senju, kućanica.
- 13) Dundović (Gojka i Rože) Hela, r. 1929. u Senju, učenica.
- 14) Dundović (Mile) Roža Ružica, r. Bilović, r. 1889. u Senju, kućanica.
- 15) Dujmić Anđelo, r. 1888. u Kostreni, pomorski kapetan.¹⁰
- 16) Glavaš (Jandre) Josip, r. 1866. u Senju, trgovac.
- 17) Grabar (Grge i Katarine) Jakov, r. 1890. u Grobniku, povjerenik Radničke komore u Senju.
- 18) Hebda (Mile) Anđelka Anđelika, r. 1900. u Senju, kućanica.
- 19) Hebda (Viktora i Anđelike) Ante, r. 1935. u Senju, učenik.
- 20) Hebda (Viktora i Anđelike) Milan, r. 1939. u Senju, dijete.
- 21) Jurišić Dragutin, partizan.
- 22) Korić Mate, pomoćni strojar.
- 23) Kosina (Pavla) Neda, r. 1924. u Senju, studentica.
- 24) Kosina (Martina) Pavao, r. 1894. u Senju, posjednik.
- 25) Lončarić (Pavla) Ivan, r. 1913. u Senju, zidar.
- 26) Marković Marija, r. 1875., kućanica.
- 27) Mašić (Mate) Josip, r. 1905. u Senju, pomorski kapetan.
- 28) Matešić (Josipa) Stevo Stjepan, r. 1894. u Senju, službenik.¹¹
- 29) Mikuličić Stanko.
- 30) Mirković Anton.
- 31) Mudrovčić Kata, r. 1873. u Senju, kućanica.
- 32) Nekić Roža, r. 1862. u Senju, kućanica.
- 33) Nekić Ana, r. 1887. u Senju, kućanica.
- 34) Orlić Ilija, partizan.
- 35) Pajkurić Marijan, r. 1914. u Kostreni, pomorski kapetan.
- 36) Pilepić Juraj.
- 37) Prpić Andrija.
- 38) Prpić (Jurja i Ivke) Dragica Draga, r. 1908. u Senju, krojačica.
- 39) Prpić (Jure) Ivka Ika, r. 1881. u Senju, umirovljenica Tvornice duhana.
- 40) Prpić Marija Marica, r. 1910. u Senju, profesorica.
- 41) Rogić (Mate) Ivan, r. 1924. u Starigradu, mornar.

¹⁰ Vidi bilj. 5, str. 351. Pogrešno napisano prezime Dujinić.

¹¹ Vidi bilj. 5, str. 351. Pogrešno napisano prezime Matasić.

- 42) Rončević (Luke) Ivanka, r. 1887. u Senju, umirovljenica Tvornice duhana.
- 43) Rončević Marija, r. 1895. u Senju, kućanica.
- 44) Svast Milka r. Lenac, r. 1876. u Senju, umirovljenica Tvornice duhana.
- 45) Šojat (Mile) Milan, r. 1934. u Senju, učenik.
- 46) Šojat Mile, r. 1868. u Senju, umirovljenik.
- 47) Tomljanović (Mijata) Danica, r. 1919. u Podbilu, kućanica.
- 48) Vrban Milka iz Cesarice.¹²

Nakon što su njemačke snage i snage NDH zauzele grad Senj 19. siječnja 1944., područje grada ponovo je pretvoreno u jako vojno uporište. Grad je bio opasan bunkerima i bodljikavom žicom, a na izbočenim visinskim kotama oko grada postavljena su mitraljeska i topnička gnijezda. Jedinice NOVH do završnih operacija nisu ni pokušavale osloboditi Senj sve do travnja 1945. Kombiniranim vojnim snagama 19. i 26. divizije (4. Jugoslavenska armija) grad Senj bio je oslobođen 9. travnja 1945.¹³ Povlačeći se iz Senja, ostatci 392. legionarske divizije (Plava divizija) i 11. ustaško-domobranske divizije zapalili su u gradu preostala vojna i druga skladišta, tako da su njemačko-ustaške jedinice dovršile ono što nisu učinili zrakoplovi bombardiranjem.

Između 19. siječnja 1945. i 9. travnja 1945. Senj je, koliko je to moguće utvrditi, još 13 puta bio bombardiran zrakoplovima, ali sada su to učinile angloameričke zrakoplovne snage. Na temelju postojećeg arhivskog i drugoga gradiva nije moguće potpuno i pouzdano utvrditi kakve su štete nastale i koliko je bilo ljudskih gubitaka. U međuvremenu 7. svibnja 1944. godine umrla je od posljedica ranjavanja u njemačkom bombardiranju Senja iz 1943. godine Nell (Grge) Boža Božica, r. 1891. u Senju, umirovljenica Tvornice duhana.¹⁴ Iskoristit ću ovu prigodu da naglasim kako nitko nije pokušao utvrditi broj osoba ranjenih u zračnim bombardiranjima.

Angloameričke snage prvi su put bombardirale Senj 15. srpnja 1944., a zatim 14. kolovoza i 18. rujna iste godine. Više konkretnih činjenica imamo o bombardiranju Senja 10. i 12. listopada 1944. Članak o ta dva angloamerička bombardiranja Senja objavljen je u zagrebačkoj *Novoj Hrvatskoj* i to pod naslovom "Prigodom terorističkog napadaja na Senj teško oštećena zgrada Biskupije". Članak u cijelosti glasi:

¹² Izvori: Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (i dalje: HDA), fond: ZKRZ-GUZ 2624/7.7-45, k. 45, 641; Državni arhiv u Rijeci (i dalje: DAR), fond: Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i domaćih pomagača za Hrvatsko primorje; Gradski muzej u Senju. Literatura: A. GLAVIČIĆ, 1984, 351; *Bašćansko područje u NOB-u*, Krk, 1982, 380; *Kostrena u NOB-u*, Rijeka, 1976, 68, 108.

¹³ N. ANIĆ, 1984, 242-251.

¹⁴ HDA, fond: ZKRZ-GUZ 2624/7.7-45, k. 39.

"Senj, 18. listopada.-Neprijateljski zrakoplovi napali su 10. o. mj. Senj bombama i strojničkom vatrom. Bombe su pale isključivo na zgradu biskupije, koja je teško oštećena. Tko pozna Senj i smještaj biskupije, koja je malo po strani, i tko zna da u blizini biskupije nema nikakovoga vojničkog cilja, te uzevši u obzir sve okolnosti pod kojima je napadaj izvršen, ne može se nipošto zaključiti da je biskupija slučajno pogođena. Opće je uvjerenje u našem gradu, da je ovaj napadaj, koji je izazvao najveću osudu, sotonsko djelo onih, koji jednako mrze hrvatski narod, kao i katoličku crkvu.

Prigodom ovog napada srušena su dva zrakoplova, koja su pala u more. Pogođen je i treći, te se pretpostavlja, da je i on srušen. Jedan srušeni zrakoplov potonuo je u samoj luci. Od posade nije nitko spašen.

Na dan 12. listopada izveli su neprijateljski zrakoplovi ponovni teroristički napadaj na Senj. Poginulo je ukupno osam osoba."¹⁵

Ne ulazeći u promidžbenu retoriku članka i svodeći ga ovdje samo na gole činjenice, moramo ustvrditi da je zasigurno riječ o jednom od teških napada angloameričkih zrakoplova na Senj. Kada je riječ o ljudskim stradanjima, nije razvidno radi li se o vojnim žrtvama ili civilnim ili jednim a drugima. Dakle, utvrdio sam da je za vrijeme bombardiranja Senja 12. listopada 1944. poginuo samo jedan civil, i to Anton Rošić (Andrija), rođen 1902. u Škrpljevu, živio je u Senju i tu se bavio mesarskim obrtom.¹⁶

I o sljedećem bombardiranju Senja angloameričkim zrakoplovima imamo pouzdane podatke. Naime, prema izvješću Zapovjedništva 2. oružničke pukovnije u Gospiću od 28. studenog 1944. upućenom Ministarstvu unutarnjih poslova NDH u Zagrebu (i još na pet raznih naslova) ističe se i ovo:

"Dne 4. studenog o. g. u 15,00 sati, 6 neprijateljskih zrakoplova bombardiralo je grad Senj. Ubijeno je 6 njemačkih vojnika i 18 konja, 2 kuće srušene a više oštećeno."¹⁷

Međutim, u ovom bombardiranju Senja od civilnih osoba poginuo je Vinko Sečka, r. 1900. u Senju. Moguće je još samo utvrditi da je u godini 1944. od bombardiranja zrakoplovima smrtno stradao i dvanaestogodišnji učenik Zvonko Dominis iz Senja.¹⁸

Iako je Glavni stožer Ministarstva oružanih snaga NDH redovito svojim izvješćima navodio činjenice i o zrakoplovnim bombardiranjima pojedinih hrvatskih gradova i mjesta, nema niti jedne činjenice o bombardiranju Senja. S tim u vezi Senj nije ništa bolje zastupljen u kronologijama i objavljenoj arhivskoj građi.

¹⁵ *Nova Hrvatska*, Zagreb 1944, II. izd., god. IV, br. 243, str. 3.

¹⁶ HDA, fond: ZKRZ-GUZ 2624/7.7-45, k. 39.

¹⁷ HDA, fond: NDH, inv. br. 34002.

¹⁸ Gradski muzej Senj.

Sl. 4. Sanacija ruševina i učvršćenje oštećenih objekata poslije jednog od bombardiranja. Na fotografiji se vidi dio današnje Ulice Petra Preradovića, snimio Ivan Stella st.

Prema prikupljenim činjenicama koje je zasigurno prikupio prof. A. Glavičić, grad Senj bombardiran je zrakoplovima u siječnju i veljači 1945. U bombardiranju Senja 18. siječnja 1945. poginule su tri osobe, i to šesnaestogodišnji Ivica Šimunić, sedamnaestogodišnja Josipa Vukelić Beba i Zlata Karadžija. U veljači 1945. grad Senj bombardirali su angloamerički zrakoplovi još šest puta. Osobito je bilo teško bombardiranje 20. veljače 1945., kada je grad bombardiran u dva navrata s 23 zrakoplova. U tim bombardiranjima samo su umnožena daljnja razaranja pojedinih još u cijelosti nesrušenih objekata. Poginule su i dvije osobe, i to Adela Glavan iz D. Lapca, r. 1892., i dvogodišnje dijete Ivica Svast iz Senja.¹⁹

Njemačkim i angloameričkim bombardiranjem grada Senja izvršen je pravi kulturocid i urbocid nad ovim starim i poznatim uskočkim gradom. Više od 80% građevina svih vrsta bilo je u ruševinama, a Senjani ostali bez većine svoje imovine. Ta stradanja kao i velike ljudske gubitke (do sada utvrđeno poimenično 57 smrtno stradalih osoba) nije moguće zaboraviti, već treba i dalje nastaviti ova i druga istraživanja koja se odnose na ljudske gubitke grada Senja u Drugom svjetskom ratu. Posljednjih desetak godina tim i takvim temama posvetio je prof. Ante Glavičić najveći dio svoga stručnog i znanstvenoistraživačkog rada. Nama, njegovim suradnicima i prijateljima jedino još preostaje pomoći u naporima da se teme iz kruga interesa prof. A. Glavičića i dalje rasvijetljavaju i istražuju, jer su one uvijek bile bitne za povijest Senja, ali i hrvatske historiografije općenito.

Literatura

- Nikola ANIĆ, *Dvanaesta dalmatinska udarna brigada (Prva otočka)*, Supetar na Braču, 1984.
- Josip BROZ TITO, *Sabrana djela*, knj. 17, Beograd, 1984.
- Stanko DVORŽAK – Ambroz RIVOSEKI, Kulturno-prosvjetni rad u oslobođenom Senju (1943/1944), *Senjski zbornik*, 9, Senj, 1981-1982, 272-278.
- Anton GIRON, Senj – najznačajnija partizanska luka na Jadranu u razdoblju listopad 1943. – siječanj 1944, *Senjski zbornik*, 10-11, Senj, 1984, 319-322.
- Ante GLAVIČIĆ, Njemačko bombardiranje Senja 1943, *Senjski zbornik*, 10-11, Senj, 1984, 341-353.
- Ante GLAVIČIĆ, Uz 50. obljetnicu razaranja crkve svetoga Franje – Mauzoleja senjskih uskoka, *Senjski zbornik*, 20, Senj, 1993, 227-229.
- Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske 1939*, 26. VIII. 1940., Zagreb, 1949.
- Mira KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, Privredne prilike Senja u vrijeme prvog oslobođenja 1943, *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980, 159-169.
- Nova Hrvatska*, II. izd., br. 243, Zagreb, 1944.

¹⁹ Gradski muzej Senj.

- Kažimir PRIBILOVIĆ, Senj – Baza II Pomorskog obalnog sektora Mornarice NOVJ, *Senjski zbornik*, 6, Senj, 1975, 351-362.
- Ivan STIPANČIĆ, Sjećanja na borbu oko Senja i ulazak jedinica 13. divizije u Senj u rujnu 1943, *Senjski zbornik*, 10-11, Senj, 1984, 290-294.
- Petar STRČIĆ, *Zapisnici sjednica Okružnog Narodnooslobodilačkog odbora za Hrvatsko primorje 1943-1945. godine*, Rijeka, 1974.

AIR BOMBING OF SENJ DURING WORLD WAR II

Summary

This article features the air bombing of Senj during WWII in the period between October 1943 and February 1945. According to the census held in 1931 the town of Senj had 3,072 inhabitants in a territory of only 3 square kilometres. The town was a concentration of private and public buildings and the medieval style streets were very narrow. This large concentration of buildings and the over population of the town was lethal during the bombing of WWII. During the war (from 6th April 1941 to 9th April 1945) Senj was an important administrative, traffic and economic centre as well as an important port. Any of the armies who conquered the town for a short or for long period transformed it into a military stronghold, building bunkers and fencing it with barbed wire. The German airplanes heavily bombarded Senj during 7th and 8th October 1943 and destroyed almost half of the buildings in the town and killed 48 people. British and American planes bombarded Senj 13 times in the period between July 1944 and the end of February 1945, which brought more civil victims and destroyed more buildings. In that period 9 people were killed. The numbers of German soldiers and those of the Croatian Independent State killed are unknown. At the end of WWII Senj was almost totally destroyed. Private and public buildings, business buildings and churches were laid waste along with the whole of cultural and urban life. The author of this article pleads for more research about this subject because many facts haven't been investigated and/or clarified.

LUFTANGRIFFE AN SENJ IM ZWEITEN WELTKRIEG

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden Luftangriffe an Senj im zweiten Weltkrieg (Oktober 1943 – Februar 1945) beschrieben. Nach der Einwohnerliste aus dem Jahr 1931 hatte diese Stadt 3072 Einwohner und erstreckte sich auf ungefähr 3-4 km. Senj bildete eine deutliche Struktur der Wohn- und öffentlichen Objekte, und die mittelalterlichen Stadtstraßen waren sehr eng. Überbevölkerung und große Dichte der Bauwerke war zur Zeit der Luftangriffe (6. 4. 1941 – 9. 4. 1945) für die Stadt und die Einwohner sehr gefährlich. Im Laufe des ganzen Weltkriegs war diese Stadt ein bedeutender Hafen-, Verkehrs- und Wirtschafts-Mittelpunkt, und alle Seiten des Zusammenstoßes, die längere oder kürzere Zeit die Stadt besaßen, verwandelten Senj in einen starken Kriegsstütz.

Schwere Luftangriffe erlitt Senj am 7. und 8. Oktober 1943. Dan wurde mehr als die Hälfte der Bauwerke in der Stadt zerstört und 48 Personen kamen um. Die angloamerikanischen Luftangriffe an Senj fanden 13 Mal von Juli bis Ende Februar 1945 statt, und das führte zu neuen und großen Opfern und zu neuen Zerstörungen. Zu dieser Zeit kamen 9 Zivilpersonen um, aber Daten über die umgekommenen Soldaten sind bis heute nicht ausgeforscht. Ende des zweiten Weltkriegs war Senj fast ganz zerstört, es erlebte ein Genozid und "Urbozid".

Der Autor des Artikels nimmt sich der Beschaffenheit mit dieser Problematik ein, da viele Daten aus dieser Zeit nicht genügend ausgeforscht sind.